

РОЗДІЛ 12

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 343.985.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/112>

НАУКОВА РОЗРОБЛЕНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАВООХОРОНЦЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF THE PROBLEM OF PERSONAL SECURITY OF A LAW ENFORCEMENT OFFICER AND PROSPECTS FOR ITS FURTHER RESEARCH

**Подобний О.О., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету,**

**Слатвінська В.М., викладач кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету**

Стаття присвячена питанню визначення наукової розробленості проблеми особистої безпеки правоохоронця та перспектив її подальшого дослідження.

Констатовано, що проблема особистої безпеки, безпеки життєдіяльності людини і всього суспільства в сучасних умовах набула особливої гостроти й актуальності, що обумовлює необхідність вирішення наукового завдання визначення ступеня наукової розробленості проблеми особистої безпеки правоохоронця та перспектив її подальшого дослідження.

Наголошено, що проблеми забезпечення особистої безпеки в різний час привертати увагу багатьох провідних вчених, але сучасні дослідження концентрувалися навколо аспектів нормативного забезпечення та основних категорій особистої безпеки працівника поліції під час виконання службових обов'язків, критерію ефективності дій малих оперативних груп.

Підкреслено, що проблема забезпечення особистої безпеки правоохоронця може бути позитивно вирішена лише на базі міждисциплінарного вчення про прийняття рішень у стані ризику. Навчання з тактичної підготовки здійснюється у спеціально-тактичній, психологічній і педагогічній формах, передбачає набуття та вдосконалення правоохоронцями навичок володіння прийомами особистої безпеки в типових і екстремальних ситуаціях, у разі силового припинення протиправних проявів, а також аварій, катастроф та інших надзвичайних ситуацій.

Зроблено загальний висновок, що наукова розробленість проблеми особистої безпеки правоохоронців на сьогодні є недостатньо розробленою, а перспективами подальшого наукового пошуку у цьому напрямі є надання актуальних тактичних рекомендацій щодо дій правоохоронців у найбільш типових оперативно-службових ситуаціях та їх нормативне закріплення в уніфікованому нормативно-правовому акті, підвищення якості тактичного навчання правоохоронців з пріоритетним акцентуванням на забезпеченні їх особистої безпеки.

Ключові слова: особиста безпека, правоохоронна діяльність, оперативний ризик, публічний порядок, публічна безпека, оперативно-службова діяльність, тактика.

The article is devoted to the issue of determining the scientific development of the problem of personal security of a law enforcement officer and the prospects for its further research.

It is stated that the problem of personal safety, the safety of human life and the whole society in modern conditions have acquired a special sharpness and relevance, which makes it necessary to solve the scientific problem of determining the degree of scientific development of the problem of personal safety of a law enforcement officer and the prospects for its further research.

It is noted that the problems of ensuring personal safety at various times attracted the attention of many leading scientists, but modern research has focused around aspects of regulatory support and the main categories of personal safety of a police officer in the performance of official duties, the criterion for the effectiveness of actions of small operational groups.

It is emphasized that the problem of ensuring the personal safety of a law enforcement officer can be positively solved only based on interdisciplinary teaching on decision-making in a state of risk. Tactical training is carried out in Special Tactical, psychological and pedagogical forms, provides for the acquisition and improvement of law enforcement officers' skills in personal safety techniques in typical and extreme situations, in case of forceful suppression of illegal manifestations, as well as accidents, catastrophes and other emergencies.

The general conclusion is made that the scientific development of the problem of personal security of law enforcement officers today is insufficiently developed, and the prospects for further scientific search in this direction are to provide relevant tactical recommendations on the actions of law enforcement officers in the most typical operational and service situations and their regulatory consolidation in a unified regulatory legal act, improving the quality of tactical training of law enforcement officers with priority emphasis on ensuring their personal safety.

Key words: personal security, law enforcement, operational risk, public order, public security, operational and official activities, tactics.

Постановка проблеми. Як свідчить практика, будь-яка діяльність може бути потенційно небезпечною. Для людини завжди існує ризик безпеки, що можна уявити як поєднання ймовірності події з певними небажаними наслідками: вихід з ладу обладнання, травмування, захворювання, загибель людей, матеріальні втрати тощо. Проблема особистої безпеки та безпеки життєдіяльності людини й всього суспільства в сучасних умовах набула особливої гостроти й актуальності. Тож не викликає сумнівів той факт, що особиста безпека є серйозною проблемою в такій ризиконебезпечній діяльності як правоохоронна. Постійно актуальною та дискусійною є проблематика

володіння поліцейськими прийомами особистої безпеки в типових та екстремальних ситуаціях, що цікавить науковців та практичних працівників.

Метою статті є визначення ступеня наукової розробленості проблеми особистої безпеки правоохоронця та перспектив її подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми забезпечення особистої безпеки в різний час привертати увагу В. Г. Андросюка, Я. М. Бельсона, А. В. Буданова, І. В. Власенко, С. В. Городянко, А. В. Губанова, Ю. В. Дубка, М. В. Корнієнка, А. В. Калашнікова, Я. Ю. Кондратьєва, В. А. Ліпкана, В. А. Лаптія, М. І. Онуф-

рієва, А. І. Папкіна, І. В. Пахаря, С. В. Петкова, С. І. Самігіна, П. О. Юхновця. В останні роки за обраною проблематикою розглядалися актуальні аспекти особистої безпеки працівника поліції як критерію ефективності дій малих оперативних груп [1], особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків [2] поняття власної безпеки в органах поліції [3], нормативного забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції України [4].

Виклад основного матеріалу. Проблема забезпечення особистої безпеки правоохоронця може бути позитивно вирішена лише на базі міждисциплінарного вчення про прийняття рішень у стані ризику. У свою чергу, значний внесок у дослідження правових, криміналістичних, оперативно-розшукових, психологічних та управлінських аспектів цієї проблематики зробили К.В. Антонов, В.Г. Афанасьєв, Д.О. Бабічев, О.М. Бандурка, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, М.П. Водько, А.Ф. Возний, В.О. Глушков, Д.В. Гребельський, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, В.П. Захаров, А.В. Іщенко, С.О. Кириченко, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, Д.Й. Никифорчук, С.С. Овчинський, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Оргинський, С.В.Петков, М.В. Плішкін, М.А. Погорєцький, Е.В. Рижков, Б.Г. Розовський, С.М. Смоков, М.Є.Шумило.

Узагальнюючи наукові погляди цих та інших дослідників, можна констатувати такі основні категорії тактичного ризику, що підлягають обов'язковому врахуванню в правоохоронній діяльності з метою забезпечення особистої безпеки правоохоронців.

По-перше, ризик – це спрямований на досягнення значущої мети альтернативний вибір дій, що здійснюється правоохоронцями в умовах інформаційної невизначеності та ймовірного заподіяння шкоди правоохоронним інтересам.

По-друге, поняття прийняття рішення в стані ризику – система етапів розумової діяльності правоохоронця, на яких він опрацює нормативну і оперативну інформацію, усвідомлює її недостатність, аналізує альтернативні варіанти рішення та здійснює вольовий акт, у якому відбивається впевненість у необхідності проведення конкретних дій для досягнення певної мети в умовах інформаційної невизначеності та ймовірного заподіяння шкоди правоохоронним інтересам.

По-третє, рішення, що приймаються в стані ризику, є виправданими, якщо значущої мети неможливо досягти в конкретній ситуації не пов'язаними з ризиком діями і правоохоронець вжив можливих заходів для відвернення шкоди правоохоронним інтересам; ризик не визнається виправданим, якщо він завідомо створював загрозу для життя та здоров'я особи, яка не дала на це згоду, а також загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій [7].

Водночас, слід констатувати, що в сучасних умовах практично реалізувати особисту безпеку правоохоронців доволі складно, що, як показали останні дослідження, зокрема, пов'язано із недосконалістю управлінського забезпечення діяльності правоохоронних органів. Дослідники підкреслюють, що створена на сьогодні система правоохоронних органів є громіздкою, їй притаманно дублювання функцій, зниження відповідальності за певні напрями боротьби з кримінальними правопорушеннями. Постійне реформування замість підвищення ефективності конституційних правоохоронних інститутів (МВС, СБУ, прокуратура) знімає відповідальність кожного з них за падіння рівня професіоналізму та неефективну діяльність у протидії злочинності [8, с.181; 9, с. 144].

Поряд із цим, найбільш гостро проблема забезпечення особистої безпеки правоохоронців сьогодні постає у сфері службово-бойової діяльності. У цьому зв'язку необхідно підкреслити, що відповідно до п. 1 розділу 6 Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, навчання з тактичної підготовки передбачає набуття та вдосконалення поліцейськими нави-

чок володіння прийомами особистої безпеки в типових та екстремальних ситуаціях, у разі силового припинення протиправних проявів, а також у разі аварій, катастроф та інших надзвичайних ситуацій [5]. Основними формами забезпечення особистої безпеки працівника Національної поліції є такі:

1) спеціально-тактична – навчання працівників основним професійної діяльності, майстерному володінню зброєю, спеціальними засобами і засобами зв'язку та індивідуального захисту, формування у них готовності до застосування зброї й засобів активної оборони в екстремальних ситуаціях;

2) педагогічна – індивідуальні бесіди, наставництво, аналіз виконання оперативно-службових завдань з позиції дотримання особистої безпеки; навчання оперативно-тактичним і психологічним прийомам безпечної поведінки у різноманітних обставинах оперативно-службової діяльності;

3) психологічна – вивчення індивідуально-психологічних особливостей працівників і прогнозування їх поведінки в екстремальних ситуаціях; формування у них психологічних якостей, їх корекція з метою дотримання заходів особистої безпеки [6, с. 35].

Саме тому важливе місце посідає спеціальна підготовка правоохоронців до дій в екстремальних умовах, передусім – в умовах оперативного ризику, що має базуватися на врахуванні вищезазначених основних категорій виправданості тактичного ризику та, що найголовніше, бути систематичною протягом усієї службової діяльності.

Враховання попереднього досвіду виконання особовим складом правоохоронного відомства оперативно-службових завдань дозволило виокремити такі основні причини травматизму та загибелі правоохоронців: неправильна оцінка джерела небезпеки та місцевості, де вона знаходиться (перевірка документів, затримання суспільно небезпечної, озброєної особи); неправильні дії під час наближення до джерела небезпеки; недостатні практичні навички при проникненні в будівлю (приміщення), пошуку суспільно небезпечної (озброєної) особи; відсутність практичних навичок ведення швидкісного вогневого контакту (необізнаність під час підходу до підозрюваної особи або об'єкта небезпеки); неспрацьованість (відсутність плану дій, розподілу обов'язків тощо) працівників під час виконання оперативно-службових завдань за звичайних умов та при ускладненні оперативної обстановки [14, 208].

Тому було вироблено ряд практичних найбільш загальних тактичних рекомендацій. Зокрема, з метою забезпечення особистої безпеки патрульному забороняється: 1) сідати до інших транспортних засобів, які перевіряються, крім передбачених випадків і за погодженням з безпосереднім начальником; 2) стояти поруч із транспортним засобом; 3) підходити до зупиненого транспортного засобу зі сторони фар; 4) стояти між особою та патрульним, чия безпеку він забезпечує. Патрульний повинен використовувати максимально освітлену частину (ділянку) дороги (вулиці), за потреби використовувати фари патрульного автомобіля. Не рекомендується обговорювати вчинене правопорушення, стоячи на проїзній частині. Патрульний автомобіль повинен зупинитись позаду транспортного засобу, який зупинено, і бути готовим до запобігання можливим його маневрам. Під час огляду транспортного засобу і спілкування із водієм необхідно обирати безпечну відстань, не випускати водія і пасажирів з поля зору, не повертатися спиною. У випадку виявлення інформації про перебування осіб або транспортного засобу у розшуку, а також за будь-якої іншої потенційно загрозливої ситуації, патрульні займають позиції, які дозволять їм страхувати один одного, забезпечувати особисту безпеку та безпеку третіх осіб [13, с. 66].

Водночас, це лише найзагальніші рекомендації щодо найбільш типових ситуацій службової діяльності патруль-

них. Звісно, передбачити всі можливі небезпечні ситуації роботи правоохоронця неможливо, але прагнути до цього потрібно. У цьому зв'язку покажемо і таким, що свого часу відігравав дуже суттєву роль в організації оперативно-службової діяльності правоохоронців, є Статут патрульно-постової служби міліції України, прийнятий ще в 1994 році, що був чинним до 18.02.2019. Окрім питань загальної організації та управління патрульно-постової служби, Статут визначав перевірену багатьма роками тактику дій у таких типових ситуаціях: на місці події; при огляді місць можливого знаходження злочинців; перевірки документів; затримання правопорушників; порядок доставлення в міліцію; дії при виявленні злочину різних видів, а також особливості несення служби при надзвичайному стані, надзвичайних обставинах, у ситуаціях, що ускладнюють оперативну обстановку (при пожежі, дорожньо-транспортній події, повені (оповзені), землетрусі, під час урагану і хуртовини, при забезпеченні режимних заходів на території, оголошеної в карантині), при попередженні і припиненні масових безпорядків, охорони громадського порядку і безпеки при проведенні масових заходів. Очевидно, що адекватна тактика дій сучасних правоохоронців повинна бути нормативно закріплена у новому кодифікованому нормативно-правовому акті.

На думку фахівців удосконалення також потребує, перш за все, порядок добору кандидатів на службу та підготовки фахівців з належним рівнем професійних знань, умінням правильно діяти в екстремальних ситуаціях і відповідними моральними якостями. З метою поліпшення психологічної готовності оперативних працівників до безпосередньої протидії злочинцям, зокрема під час упродовження в злочинне середовище та проведення в ньому оперативної роботи, необхідно передбачити в навчальному процесі проведення психотренінгових комплексів для формування комунікативних й організаційних здібностей, оптимізації процесу адаптації, саморегуляції, психоемоційного відновлення та здорового способу життя [10, с. 227].

Забезпечення особистої безпеки працівника Національної поліції України зумовлюється його індивідуально-психологічними особливостями, рівнем фізичного розвитку та інтелекту, рівнем моральних якостей, рівнем та змістом віктимності, професійними навичками і вміннями вирішувати конфліктні ситуації, здатністю до самостійного аналізу професійної діяльності з метою розробки

нових елементів стратегії і тактики, удосконалення засобів і прийомів ефективного виконання оперативно-службових завдань. Тобто особиста безпека майбутнього працівника поліції більшою мірою залежить від рівня його службової підготовки, наявності особистих моральних цінностей та якостей, рівня професіоналізму у своїй справі [11, с. 53].

Натомість дослідники також підкреслюють ту обставину, що існує ряд можливостей вдосконалення особистої безпеки правоохоронців за рахунок оптимізації нормативно-правового забезпечення. Пропонують для вдосконалення системи гарантування особистої безпеки поліцейських розробити низку програм підготовки як психологічної, так і фізичної, до дій у конкретних службових і бойових ситуаціях, щоб посилити психологічні та комунікативні навички та виробити психологічну готовність ефективно діяти в реальних життєвих обставинах. Законодавче гарантування особистої безпеки передбачає наявність конкретних норм і гарантій для поліцейського, що забезпечують необхідний рівень його захисту від небезпеки, яка загрожує йому під час виконання службових обов'язків. Держава повинна забезпечити максимально можливий рівень захисту, звертаючись, водночас, і до міжнародного досвіду [12, с. 110].

Також висловлюється точка зору щодо доцільності нормативного забезпечення поняття «особиста безпека поліцейського» в Законі України «Про Національну поліцію» чи у відповідному підзаконному нормативно-правовому акті, що дасть поштовх до вирішення теоретичних і практичних питань стосовно конкретних заходів підвищення особистої безпеки поліцейських до того рівня, щоб не наша країна рівнялася на поліцейські можливості зарубіжних країн, а вони на нашу [4, с. 120].

Враховуючи вищезазначене, можна у якості висновку констатувати, що наукова розробленість проблеми особистої безпеки правоохоронців на сьогодні є недостатньою розробленою. Перспективами подальших наукових розвідок у цьому напрямі є їх базування на засадах міжdisciplinарного вчення про прийняття рішень у стані ризику, розроблення актуальних тактичних рекомендацій щодо дій правоохоронців у найбільш типових оперативно-службових ситуаціях та їх нормативне закріплення в уніфікованому нормативно-правовому акті, підвищення якості тактичного навчання правоохоронців з пріоритетним акцентуванням на забезпеченні їх особистої безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поліщук О. В., Сергієнко Д. В. Особиста безпека працівника поліції як критерій ефективності дій малих оперативних груп. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец.-фіз. підгот. ф-ту № 2. Харків : ХНУВС, 2019. С. 173-177.
2. Трояновський В. С. Особиста безпека поліцейського під час виконання службових обов'язків: зарубіжний досвід. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 1. 2016. С. 74-76.
3. Вербицький О. Д. Поняття власної безпеки в органах поліції. *Правова позиція*. 2019. № 2(23). С. 111-116. DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-2-111-116>
4. Скляр О. С., Шевченко, Т. В. Нормативне забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4 (91). С. 185-192. DOI: [10.32631/v.2020.4.17](https://doi.org/10.32631/v.2020.4.17).
5. Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України від 26.01.2016 № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>
6. Забезпечення охорони праці та особистої безпеки в Національній поліції України : навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. д.б.н., проф. Грибана В. Г., к.ю.н. Глуховері В. А. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 212 с.
7. Бабічев Д. О. Наукове підґрунтя визначення ризику в оперативно-розшуковій діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2007. № 2. С. 181-184.
8. Подобний О. О., Слатвінська В. М. Основні завдання інформатизації правоохоронної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9. 2021. С. 180-182. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-9/43>
9. Водько М. П., Подобний О. О. Правові та організаційні засади боротьби з організованою злочинністю в Україні : монографія. Одеса : Видавничий дім, «Гельветика», 2021. 208 с.
10. Марков М. М. Загальна характеристика професійної підготовки працівників оперативних підрозділів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 2(107). 2018. С. 224-232.
11. Бахчеван Є. Ф. Деякі тактичні прийоми та навички забезпечення особистої безпеки майбутнього працівника Національної поліції України під час екстремальної ситуації. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. матеріалів [конф. (м. Харків, 21 квіт. 2017 р.)] / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підгот. ф-ту № 2. Харків : ХНУВС, 2017. С. 52 - 55.
12. Логвиненко М. І., Стрюкова Т. В. Адміністративно-правове регулювання забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції України. *Право і суспільство*. № 6 частина 2 / 2017. С. 106-110.
13. Бакаянова Н. М., Кубаєнко А. В., Свида О. Г. Організація діяльності Національної поліції України та оперативних підрозділів [Електронне видання] : навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Н. М. Бакаянова, А. В. Кубаєнко, О. Г. Свида. Одеса : Фенікс, 2020. – 251 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/>
14. Ліщук Б. В. Особиста безпека як важлива складова в службовій діяльності поліцейських. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 204-211.